

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۲۲

تاریخ بازنگری: ۹۹/۰۴/۳۱

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۷/۲۴

تاریخ انتشار: ۹۹/۰۹/۳۱

نگرشی فقهی به نقش ازدواج سفید و جایگاه ازدواج موقت در تحول قوانین نظام خانواده در جامعه اسلامی

آزاده زینلی^۱ مسعود راعی^{۲*} محمدباقر عامری نیا^۳

چکیده

خانواده مهمترین نهاد موثر بر هویت و سلامت جسمی افراد جامعه است. این پژوهش با هدف تحلیل بایدها، نبایدها و ابعاد فقهی، حقوقی ازدواج سفید و ارائه راهکار جایگزین-ازدواج دائم و موقت- پیامدهای آنها را تبیین میکند. همخانگی بدون ازدواج پدیده ناهنجار، غیرقانونی، فاقد مشروعیت و ضد فرهنگ اسلامی-ایرانی است که به عنوان ازدواج سفید بین افراد جامعه رشد یافته است. ازدواج موقت در ابتدا باعث ایجاد ذهنیت منفی مخصوصا در ذهن زنان جامعه گردیده اما اگر علل، شرایط و فواید واقعی آن بررسی قرار گردد، متوجه می شویم که این ازدواج و فلسفه وجودی آن برای جامعه اسلامی امری حیاتی است و مختص کسانی است که شرایط قبول مسئولیت ازدواج دائم را ندارند ولی نیازهای جسمی و جنسی دارند. این تحقیق، پژوهشی توصیفی-تحلیلی بوده که به روش کتابخانه ای تلاش نموده ازدواج سفید و ازدواج موقت را از هم تفکیک کرده و مشروعیت دینی، حقوقی و اجتماعی آنها را با وجود گسترش، در کشور ما مطرح کند و زیانهای ازدواج سفید را برای فرد و خانواده مشخص کرده و لزوم و فواید ازدواج دائم و موقت را بعنوان راه حل جایگزین در جامعه امروزی نشان دهد.

واژگان کلیدی: نظام خانواده، قوانین حقوقی و فقهی، ازدواج موقت، جامعه اسلامی، ازدواج سفید.

۱ - دانشجوی دکتری تخصصی فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان(خوراسگان)، اصفهان، ایران.
رایانامه: azeinali30@gmail.com

۲ - دانشیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد، نجف آباد، ایران. (نویسنده مسئول).
رایانامه: masoudraei@yahoo.com

۳ - استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یاسوج، یاسوج، ایران.
رایانامه: mohamadamerinia@gmail.com

مقدمه

در جامعه‌ی اسلامی امروز که عصر ارتباط فرهنگهای مختلف است، تغییر سبک زندگی خانواده و دیدگاه جوانان نسبت به ازدواج موضوعی است که از فرهنگهای غالب متأثر می‌گردد. ازدواج از لحاظ فقهی از عقود امضایی است و مورد پذیرش شارع مقدس قرار گرفته و این پیوند بین دو انسان و خانواده آنهاست که اجزاء اصلی آن، زن و مرد هستند و هر قدر بین این اجزاء هماهنگی و سنخیت بیشتری باشد، آن پیوند استوارتر، مستحکم‌تر و لذت بخش‌تر خواهد بود. هر چه این تناسب کمتر باشد، زندگی سست‌تر، تلخ‌تر و ناپایدارتر خواهد بود. بنابراین، ثبات خانواده یکی از بارزترین وجوه بالندگی یک جامعه محسوب می‌گردد (گرچی پستی... و همکاران، ۱۳۹۸) که این پایداری در سایه حمایت قانون و شرع مستدام می‌ماند.

سنت ازدواج از ابتدا تاکنون از تشریفات و مراحل مختلفی تشکیل شده که نسل جدید این مراحل را دست و پاگیر می‌دانند ولی در هر زمان و مکان حتی با تغییر اشکال آن، تلاش شده مشروعیت آن همواره حفظ گردد که همین، عنصر اصلی دوام نکاح است.

ازدواج سفید از آغاز دهه نود به فرهنگ ایرانی وارد شده و کم‌کم ضررهایی را به خانواده‌ها زده است چرا که این طرز هم‌خانه شدن دختر و پسر بدون ثبت رسمی با سبک زندگی جامعه ایرانی اسلامی مغایرت دارد (نظافتی، ۱۳۹۶). تعامل دختر و پسر در جامعه اسلامی و مسائل اجتماعی ازدواج از دغدغه‌های مهم معاصر است بطوریکه «مقام معظم رهبری در جلسات مختلف یادآور شدند که نسبت به آسیب‌های اجتماعی، ۲۰ سال عقب هستیم، این موضوع در ۲۰ سال پیش باید بررسی می‌شد، لذا همه کسانی که در حیطه موضوعات اجتماعی مسئولیت دارند، باید اقدامات لازم را انجام دهند» (خبرگزاری خبرآنلاین، ۱۳۹۵).

اسلام برای این سنت پیامبر، احکام و قوانین خاصی را طرح کرده و با به رسمیت شناختن گرایش فطری و طبیعی دختر و پسر به یکدیگر که مورد پذیرش مکاتب فلسفی و مذاهب اعتقادی قدیم و جدید در جهان است، بر این برداشت مهر تایید نهاده است و فقه شیعه برای مدیریت رابطه دختر و پسر شیوه‌هایی را ترسیم می‌کند که با عنوان «ازدواج دائم» و «ازدواج موقت» تعریف شده و مبتنی بر یک چارچوب قانونی و شرعی است (نظافتی، ۱۳۹۶). در اکثر کشورها ازدواج دائم امری پذیرفته شده و در برخی از آنها ازدواج موقت به گونه‌ای نیز وجود دارد که در اسلام نوعی پذیرش مسئولیت است.

در ایران کنونی برخی شکل‌های زندگی، به زیست مشترک دو شریک جنسی بدون ازدواج با یکدیگر اشاره می‌کند و در این نوع ازدواج پیوندی به مدت زمان نامعلوم بین دو فرد برقرار میشود که فاقد مشروعیت حقوقی است از این رو، این مقوله در ایران به عنوان یک شوک فرهنگی مطرح شده و به هیچ وجه با آموزه‌های دینی و فرهنگی ما همخوانی ندارد (قنبریان، ۱۳۹۶).

ازدواج سفید به عنوان یک ارتباط غیرشرعی و غیرقانونی، آسیب‌های فراوانی دارد که اکثر آنها در نتیجه عدم آگاهی از جنبه‌های آسیب‌زای آن در میان نسل جدید، بدیع بودن این ناهنجاری برای افراد جامعه و عدم توجه به پیامدهای آن همچون کاهش میزان ازدواج رسمی، رکود فرزندآوری و افزایش انحرافات اخلاقی در میان جامعه پدیدار شده است. این تحقیق در تلاش است که جنبه‌های مضر ازدواج سفید و ابهامات موجود را از نظر فقهی، حقوقی بررسی نموده و آنها را برجسته نموده و ازدواج موقت را نیز به عنوان یک راهکار مناسب مطرح نماید. برای پیشگیری از میل به سمت ازدواج سفید و ترغیب ازدواج موقت، با بهره‌گیری از آیات و روایات، راه حل‌های فقهی و حقوقی را نمایان می‌سازد و این تحقیق با روش توصیفی تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع مختلفی شامل مقالات کتب و اسناد و نرم افزارها و سایت‌های اینترنتی اطلاعات مورد نیاز خود را گردآوری نموده است.

خداوند رحمان زوجیت، دوستی و رحمت را با برنامه‌ای جامع و کامل بین زن و مرد وضع کرد. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید که در کنار او آرامش یافته و باهم انس گیرید و میان شما رأفت و مهربانی برقرار فرمود.» (روم، آیه ۲۱). لذا حکم نکاح برنامه مدون اسلام است که در صورت وجود شرایط، بطور دائم و در صورت نبود آن شرایط گاه بصورت موقت انجام می‌پذیرد.

در محافل علمی ایران و کشورهای دیگر، مقالاتی در این حیطه به رشته تحریر درآمده که در اینجا، برخی از آنها را ذکر می‌کنیم:

مقاله ازدواج سفید نوشته امیرعلی احمدی، مقاله پذیرش یا رد ازدواج سفید، خطاست نوشته ائمه فاطمی، مقاله زندگی مشترک زن و مرد بدون عقد ازدواج، نوشته محسن اراکی، مقاله پذیرش ابعاد حقوقی ازدواج سفید، نوشته زهرا مینویی، مقاله هم‌خانگی و پیدایش شکل‌های جدید خانواده در ایران، نوشته تقی آزاد ارمکی، مقاله ازدواج سفید در تهران، نوشته فهیم نظری، مقاله دلایل گرایش به زندگی مجردی و ازدواج از نگاه برخی از نمایندگان مجلس، نوشته آرزو فرشید، مقاله ازدواج سفید از نگاه آمار در کشورهای مختلف، نوشته شهریار شکروی، مقاله همزیستی سیاه، نوشته مریم حسین آبادی، مقاله عطا و تقای ازدواج سفید، نوشته مریم انصاری، مقالات با عنوان ازدواج سفید نوشته علی دیوانی مدبر و مهدی زندی، نوشته حمیدرضا حدادی و همکاران، نوشته علی اکبر ابیض، نوشته زینب صداقتیان، مقاله ازدواج سفید و پیامدهای آن در کشور، نوشته افروز عبدی نیان، مقاله بررسی زمینه‌های شکل‌گیری پدیده ازدواج سفید در ایران، همچنین مقاله ازدواج در محضر مدرنیته نوشته فاطمه حمزه لویی، مقاله تاثیر زندگی مشترک پیش از ازدواج بر فروپاشی ازدواج، نوشته روث و همکاران، مقاله نسخ شناسی الگوهای روابط جنسی پیش از ازدواج، نوشته مریم ایثاری، مقاله تحلیل جنسیتی روابط هم‌خانگی مشترک در زنان و مردان ایرانی، نوشته فریبا سیدان و مهسا مهدیه، مقاله ازدواج سفید تهی شدن زندگی از معنا، نوشته نجمه حسینی، مقاله بررسی عوامل مرتبط با گرایش دانشجویان به روابط پیش از ازدواج، نوشته اکبر زارع شاه آبادی و همکاران، مقاله گزارشی بر روند رو به رشد

خانه های مجردی و ازدواج سفید، نوشته سمیه باقری، مقاله ازدواج سفید عملی مجرمانه است، نوشته نفیسه صباغی، مقاله جنسیت و ازدواج سفید، نوشته عباس محمدی اصل، مقاله ازدواج سفید در ترازوی اخلاق، نوشته دباغ، مقاله ازدواج سفید پیامدها و خطرات، نوشته اعظم رحمت آبادی و الهام کاریزی، مقاله ازدواج موقت و ارتباط سفید، نوشته محمدرضا نظافتی، مقاله باز پژوهش فقهی ازدواج سفید، نوشته موسی لشنی، مقاله بررسی ازدواج سفید در نظام حقوقی ایران و غرب، نوشته مهدی قنبریان، مقاله تحلیل توصیفی درباره خانواده و ازدواج رسمی و ازدواج سفید در ایران، نوشته سعید سام و همکاران، مقاله شناسایی عوامل نفوذ فرهنگی در تمایل افراد به نوع جدید زندگی زوجین همخانگی، نوشته مهری افراشته و تکتم فرمانفرمایی، مقاله حل بحران ازدواج سفید بر مبنای فقه اسلامی، نوشته شادی حسنی، مقاله بررسی جنبه های روان شناختی ازدواج سفید در میان جوانان، نوشته امین صفایی. ملاحظه می گردد که این پژوهشها نیز ازدواج سفید را از لحاظ روان شناسی و جامعه شناسی بررسی کرده اند، لذا این تحقیق تلاش دارد از منظر فقهی و حقوقی این موضوع را تحلیل نماید.

اهمیت تفکیک حقوقی و تفاوت فقهی قائل شدن بین ازدواج موقت و ازدواج سفید، جنبه بسیار مهمی است که این تحقیق در تلاش برای تبلور آن است. این دو مقوله مجزا گرچه شباهتهایی از بعضی جهات با هم دارند و آن باعث شده برخی اینها را راه حل مذهبپون و افراد غیرمذهبی تلقی کنند (قنبریان، ۱۳۹۶). اما این دو، تفاوت‌های بنیادی در چیستی خود دارند که قانونی و شرعی بودن ازدواج موقت و عدم مشروعیت ازدواج سفید که همان رابطه دوستی با نامحرم و مذموم اسلام است، را به خوبی روشن می سازد. تفهیم درست جنبه های منفی ازدواج سفید، آشکارسازی عدم مشروعیت و عدم حمایت قانونی و رفع ابهامات و نا آگاهی ها از حقایق موجود آن، باعث اصلاح دید جامعه نسبت به آن خواهد شد و باعث کاهش فراوانی و عدم مقبولیت آن در بین جوانان امروزی میگردد که در اهداف این پژوهش لحاظ شده است.

الف- تعریف ازدواج سفید:

عبارت ازدواج سفید ترکیبی از کلمات «ازدواج» و «سفید» است که در ابتدا ظاهری زیبا دارد و مفهوم یک ازدواج ساده، صمیمی را به ذهن مخاطب ناآگاه می آورد اما در واقع دلالت بر زندگی مشترک بدون خواندن صیغه عقد نکاح را دارد که تعهد و استحکامی در آن نیست و سوء استفاده در آن زیاد است (قنبریان، ۱۳۹۶، ش ۱۷، ص ۱۷۶). وجه تسمیه این نوع ازدواج، سفید بودن شناسنامه طرفین و درج نشدن نام آنها در شناسنامه یکدیگر است (مینوی، ۱۳۹۳). این نوع رابطه عاطفی-جنسی بین زن و مرد به معنای هم خانگی و هم بالینی نیز شناخته میشود (محمدی اصل، ۱۳۹۳) که در هم-خانگی، پابندی به شریک زندگی جنبه عاطفی دارد و بعد قانونی ندارد (گیدنز، ۱۳۷۳). همچنین، وقتی زن و مردی به دلایل شخصی خودشان زیر یک سقف و بدون ثبت رسمی و قانونی و حقوقی و مشروعیت دینی مذهبی در کنار هم

زندگی می‌کنند و هم‌خانه می‌گردند به این روابط که جنبه خصوصی و شخصی در غرب دارد ازدواج سفید گفته می‌شود (اراک، ۱۳۸۶).

ب- تاریخچه پیدایش و منشا ازدواج سفید:

در سال‌های اخیر خانواده در دنیا تغییرات فراوانی داشته که اساس آنرا باید در اثر انقلاب جنسی در اواخر دهه‌ی شصت میلادی در کشورهای آمریکایی و اروپایی پیگیری کرد. زندگی بدون ازدواج یکی از شیوه‌های مرسوم در غرب است. در فرهنگ کشورهای غربی واژه‌ای به نام ازدواج سفید^۱ به معنای زندگی بدون پیوند قانونی و شرعی وجود ندارد و آنها از واژه «Domestic Partnership» استفاده می‌کنند (نظافتی، ۱۳۹۶) و برخی منابع «هم‌باشی^۲» را به معنای ازدواج سفید و برقراری رابطه جنسی بدون ثبت پیوند ازدواج در نظر گرفته‌اند (رضایی، ۱۳۹۴). در اواخر دهه شصت بود که در گفتمان جنسی در کشورها عوض شد و رابطه جنسی را به امری عادی و معمولی تبدیل کرد که به راحتی قبل از ازدواج دست یافتنی بود (مارتین^۳، ۱۹۹۶). این درحالی است که در دهه شصت، نیمی از دختران مجرد ۱۹ ساله هنوز رابطه جنسی نداشتند اما در اواخر دهه هشتاد میلادی نیمی از دختران در ۱۷ سالگی و دوسوم آنان در ۱۸ سالگی رابطه جنسی داشتند (کوهن^۴، ۱۳۹۱). «گسترش پدیده هم‌خانگی در اروپا نیز از شمال قاره آغاز شد و در دهه هفتاد به کشورهای مرکزی آن و در دهه هشتاد به جنوب اروپا انتقال یافت و به تدریج از رفتار انحرافی و نابهنجار به رفتاری بهنجار تغییر معنا پیدا کرد» (رحمت آبادی و کاریزی، ۱۳۹۶). طبق آمار آمریکا، تعداد هم‌خانگی‌ها تا سال ۲۰۰۰ ده برابر شده و امروزه هم‌خانگی در کشورهای در حال توسعه نیز در حال فراگیر شدن است (نظافتی، ۱۳۹۶).

مولفه‌های تشکیل دهنده:

در دنیای مدرن حساسیت‌های مذهبی و سنتی به حاشیه رفته و عملاً دوران نامزدی، توسعه زمانی و مکانی یافت و دیگر دختر و پسر نامزد، به دلیل مشکلات اقتصادی، اشتغال و تحصیل، عجله‌ای در ازدواج رسمی نداشتند، از طرف دیگر، با وجود تعهدات سخت در ازدواج‌های سنتی و نیز تعهدات حقوقی-مدنی (شروط ضمن عقد) در این خصوص، به تدریج دوران نامزدی طولانی‌تر از حد معمول شد، بطوریکه بسیار اتفاق می‌افتاد که زوج آینده پیش از ازدواج رسمی دارای فرزند می‌شدند. این همزیستی زوجین، در کشورهای غربی طرفداران خود را دارد اما در جامعه اسلامی به هیچ وجه به رسمیت شناخته نمی‌شود، گرچه در بین جوانان رواج یافته است بی آنکه پشتوانه‌ی شرعی و حقوقی داشته باشد. (قنبریان، ۱۳۹۶).

1 white marriage
2 cohabitation
3 Martin
4 Cohen

تمایل به این سبک از زندگی در جامعه کنونی ایران از عوامل مختلفی نشأت میگیرد که به طور اجمالی میتوان به موارد زیر اشاره کرد:

(۱) پذیرش آموزههای فمینیستی: از جمله بسترها و عوامل زمینه ساز گسترش ازدواج سفید در بین جوانان است. اندیشمندان فمینیست در دفاع از آزادی تا آنجا پیش میروند که ازدواج و تشکیل خانواده را به بردگی تشبیه میکنند و آن را تنها برده داری قانونی برمی شمارند (چراغچی کوتیانی، ۱۳۹۳).

(۲) آزادیهای جنسی: افزایش تحصیلات دختران و ورود آنان به عرصه های اجتماعی به تدریج، روابط دختر و پسر را آسان کرده است. رابطه ای که امروزه به راحتی با تلفن همراه و شبکه های اجتماعی میسر میشود و البته پنهان شدنی است. این خود یکی از عوامل زمینه ساز گسترش الگوی هم خانگی است (آزاد ارمکی، ۱۳۹۱).

(۳) عدم تعهد و مسئولیت پذیری: نهاد خانواده و ازدواج رسمی به خاطر اینکه توأم با مسئولیت پذیری جدی زوجین نسبت به یکدیگر است و طبعاً آزادی آنان را محدود میکند و رفته رفته کمتر مورد استقبال جوانان امروزی قرار میگیرد، در عوض ازدواج سفید چون نه الزاماً در جایی ثبت میشود و نه تعهد و مسئولیت مهمی را ایجاد میکند و همیشه بدون هیچ دلیلی قابل به هم زدن است، محبوبیت بیشتری برای زنان و مردان جوان دارد (سمیعی، ۱۳۹۳).

(۴) الگوبرداری از رسانه های غربی: وسایل ارتباط جمعی مانند ماهواره، اینترنت، تلفن همراه و برنامه های آنها در ایجاد تغییرات اجتماعی و روانشناختی در بین افراد جامعه خصوصاً جوانان تاثیر بسزایی دارند، اما جوانان این تحولات تدریجی در طرز زندگی خود را در نمی یابند و آن را تغییرات عادی در زندگی روزمره میدانند درحالیکه ناآگاهانه در حال آموزش دیدن هستند (آزاد ارمکی، ۱۳۹۱).

(۵) موارد دیگر: مولفه های فراوانی را از ابعاد مختلف میتوان برای شکل گیری ازدواج سفید در نظر گرفت همانند: کم اهمیت شدن باورهای مذهبی، توجه صرف به ارضای نیازهای جنسی و مشکلات اقتصادی.

نکاح معاطاتی و ازدواج سفید:

نکاح معاطاتی در فقه و حقوق به معنای متفاوتی آمده است، یکی از معنای مرسوم آن عدم اجرای صیغه ایجاب و قبول است. امام خمینی (ره) در تعریف نکاح معاطاتی می فرماید: اگر زن و مرد با هم گفتگو کردند، و قصد ازدواج کردند و زن با رفتن به خانه مرد به همراه جهیزیه، زوجیت را ایجاد کند و مرد نیز زوجیت را با تمکین زن در خانه اش قبول کند در این صورت ازدواج معاطاتی صورت گرفته است (موسوی خمینی، ۱۳۷۹). برخی در تعریف نکاح معاطاتی می نویسند: «توافق و تراضی طرفین بسنده میشود و فاقد ایجاب و قبول لفظی است» (محقق داماد، ۱۳۸۵).

ازدواج سفید با نکاح معاطاتی انطباقی ندارد و شرایط ازدواج مانند طلاق، اذن پدر و عده، در آن ملاحظه نمی‌گردد و مهمتر از همه این موارد اینکه در هر عقدی قصد انسان‌ها، از ارکان ضروری تشکیل دهنده آن است، اما در ازدواج سفید طرفین قصد زوجیت ندارند (ارجمند و همکاران، ۱۳۷۹).

نکاح معاطاتی ازدواجی است که به منظور تشکیل خانواده و روابط جنسی میان دو جنس مخالف برقرار می‌شود، اما فاقد ایجاب و قبول لفظی است. در این ازدواج ممکن است طرفین بر مهریه، نفقه و سایر حقوق بین زوجین توافق کنند، پس صحت ازدواج سفید از نظر شرعی و قانونی وابسته به صحت عقد نکاح معاطاتی است (رضایی، ۱۳۹۴). ولی در فقه شیعه، فقها در نهایت عقد نکاح معاطاتی را نپذیرفته‌اند. براساس ماده ۱۹۳ قانون مدنی، معاطات جز در مواردی که قانون استثناء کرده، صحیح است. از جمله موارد استثناء شده، عقد نکاح است. در ماده ۱۰۶۲ این قانون آمده است: «نکاح به ایجاب و قبول به الفاظی که صریحاً دلالت بر عقد ازدواج کند، واقع می‌شود». به نظر بیشتر فقهای شیعه، مانند محقق بحرانی، شیخ انصاری و امام خمینی، بطلان نکاح معاطاتی مورد اجماع علمای شیعه و اهل سنت است (قنبریان، ۱۳۹۶). در نتیجه در نظام فقهی اسلام، ازدواج سفید از مشروعیت برخوردار نیست و گناه محسوب می‌شود.

بررسی فقهی نکاح معاطاتی:

تقریباً هیچ فقیه صاحب‌نامی یافت نشده که طرفدار صحت نکاح معاطاتی باشد بنابراین نظریه صحت نکاح معاطاتی در فقه جایگاهی ندارد. در این مقوله نظر موافقان و مخالفان بررسی می‌گردد.

الف) مخالفان:

مخالفان ازدواج سفید به آیات قران و روایات استناد کرده و بیان می‌کنند که در قران کریم، راهکارهای جلوگیری از این ناهنجاری مطرح شده که می‌بایست به آن موارد بیش از پیش توجه شود و برای نسل نو و مسئولان پررنگ گردد. در آیه ۳۲ سوره نور خداوند میفرماید: «والبته باید مردان بی‌زن و زنان بی‌شوهر و کنیزان و بندگان شایسته خود را به نکاح یکدیگر درآورید». در این آیه خداوند از «وَأَنْكِحُوا» استفاده می‌کند با اینکه ازدواج یک موضوع اختیاری و منوط به میل طرفین است، مفهوم آن برقراری مقدمات ازدواج است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۲). آیت الله جوادی آملی میفرماید: زمانی شخصی ازدواج نمی‌کند و مشکل شخصی دارد که باید هدایتش کرد، زمانی جامعه ازدواج نمی‌کند که در راه انقراض اند، اگر یک جامعه اسلامی که پیرو قران و عترت است به ترک ازدواج به دلیل مشکل مالی یا جهات دیگر مبتلا شد، بر حاکم شرع واجب است که اینها را وادار به ازدواج کند و این دیگر امری فردی نیست (جوادی آملی، ۱۳۹۴).

مخالفان ازدواج سفید بر ترغیب به سادگی نکاح اذعان دارند و رواج یافتن جهیزه و مهریه های سنگین را یکی از عوامل تمایل به ازدواج سفید میدانند، در روایت از امام صادق (ع) بیان شده که روزی همراه همسر و فرزند است

(کلینی، ۱۴۰۷). پیامبر هم بر کم گرفتن مهریه سفارش فرمودند: بهترین مهریه، سبک ترین آنهاست (پاینده، ۱۳۹۰). امام علی (ع) نیز در این زمینه میفرماید: مهریه زنان را سنگین نگیرید که موجب کدورت و دشمنی میشود. (حرعاملی، ۱۴۰۹).

این گروه باز بیان می کنند که تقوا یکی از اصول رفتاری، اخلاقی است که در قرآن کریم به آن توصیه شده که این موضوع در گزینه جنسی بیشتر نمایان میشود، امر به تقوا گزینی در گزینه جنسی مهمترین اصل رفتاری است که در آیه ۷۸ سوره هود به آن اشاره نموده است.

همچنین، مخالفان ازدواج سفید ذکر می کنند که مکتب اسلام برای کنترل سلامت امت و پیشگیری از فراهم شدن زمینه های فساد، حضور زنان را در اجتماع و هر محیط مختلط با شرایطی محقق می داند که نتیجه آن جهت دهی صحیح به رابطه جنسی در مسیر ازدواج است که قرآن کریم در دو آیه ۳۳ سوره احزاب و آیه ۶۰ سوره نور تبرج زنان را ذکر و از آن نهی کرده است (ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۱، ص ۲۳۸). همچنین در آیه ۳۱ سوره نور بر رعایت حجاب و اصلاح پوشش در جهت کاهش زمینه های تحریک جنسی تاکید دارد و در آیه ۳۳ سوره نور نیز بر راه پیشگیری تاکید کرده و از زنان و مردانی که امکان ازدواج را ندارند خواسته تا عفت پیشه کنند. در واقع، مخالفان ازدواج سفید با رویکرد قرآنی استناد می کنند که ازدواج سفید از هر جهت قابل پیشگیری و فاقد مشروعیت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۲).

در باب روایات مخالفان نکاح معاطاتی به روایتی از امام صادق (ع) استناد کردند که به روایت ابان بن تغلب معروف است و در جای دیگر به روایتی از امام محمد باقر (ع) استناد کردند که به روایت محمد بن مسلم معروف است (کلینی، ۱۳۶۵).

برای اثبات بی اعتباری نکاح معاطاتی به اصول عملی نیز استناد شده است که اصل استصحاب و اصل احتیاط از این دو مورد است. مرحوم نراقی میفرماید: در نکاح، صیغه لازم است زیرا اصل آن است که بدون صیغه آثار زوجیت مترتب نمی شود (نراقی، ۱۴۱۵) در اصل احتیاط ممکن است گفته شود نگاه بر خلاف سایر عقود است و از اهمیت خاصی برخوردار است. لزوم احتیاط در نکاح بر اهمیت مسئله ازدواج تاکید می کند که نکاح به گونه ای جاری شود که در درستی آن اطمینان باشد در حالی که در صحت نکاح معاطاتی اطمینانی وجود ندارد (بجستانی و همکاران، ۱۳۹۸). بسیاری از اندیشمندان اجتماعی، مذهبی و سیاسی در جامعه اسلامی مخالف این مقوله هستند چون دارای پیامدهای منفی زیادی در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی و مذهبی است.

ب) موافقان نکاح معاطاتی:

موافقان نکاح معاطاتی در اثبات نظر خود به آیات و روایات نیز استناد کردند یکی از مهم‌ترین ادله صحت نکاح معاطاتی لزوم وفای به عهد و پیمان است که در قرآن کریم در آیه ۳۴ سوره اسراء و در آیه ۱ سوره مائده به این موضوع اشاره شده است.

طبق بیان در برخی کتب فقهی، معاطات در مطلق معاملات و عقود جریان دارد، اما مراد آن نیست که هر فعل یا اشاره‌ای مظهر است، بلکه باید اسباب عقلایی مظهر صریح عقد باشند (موسوی خمینی، ۱۳۷۹).

بنابراین دلالت آیات لزوم وفای به عهد و عقد کامل است و اشکالی بر انطباق آن بر نکاح معاطاتی به نظر نمی‌رسد، مگر اینکه دلیلی برای استثنای عقد نکاح و اخراج آن از عموم و اطلاق آیات لزوم وفای به عقد وجود داشته باشد (بجستانی و همکاران، ۱۳۹۸).

موافقان صحت نکاح معاطاتی نیز به تعدادی از روایات موافق دیدگاه خود استناد کرده‌اند که می‌توان از آنها بدین گونه نام برد: روایت نوح بن شعیب (کلینی، ۱۳۶۵). و روایت محمد بن اسماعیل بزیع (طوسی، ۱۳۶۵).

بیشتر فعالان اجتماعی غربی و آزادی طلبان بی بندوبار (مارتین، ۱۹۹۶) از طرفداران همخانگی هستند چون در این روابط معتقدند بدون قرارگرفتن در یک چارچوب حقوقی و مذهبی، بدون مسئولیت، به راحتی می‌توانند شریک جنسی برای خود انتخاب کنند و بدون توجه به نیازهای عاطفی و دلگرمی قانونی برای طرف مقابل، فقط لذت می‌برند و اگر شریک جنسی با شرایط مناسب تری هم یافت شد هیچ الزامی برای ماندن در رابطه خود احساس نمیکنند و راحتی و آرامش را در شهوترانی می‌یابند (نظافتی، ۱۳۹۶).

بررسی ازدواج سفید از دیدگاه اجتهادی:

آشکار است که قرارگرفتن دو نامحرم در یک مکان آن هم با آزادی جنسی از دید اسلام حرام و مذموم بوده خداوند در آیات ۶۸ و ۶۹ سوره فرقان به ناروا بودن زنا تاکید دارد. پیامبر اسلام (ص) ورود زنا به خانه را باعث از بین رفتن برکت میدانند (ابن بابویه، ۱۳۷۶، مجلس ۶۲). حضرت رضا (ع) نیز زنا را بزرگترین گناه می‌شمارد (دیلمی، ۱۳۷۱) و از نظر قوانین موضوعه ایران (مواد ۲۲۱ و ۶۳۷ قانون مجازات) نیز جرم به حساب می‌آید در واقع، ارضای نیازهای جنسی در چارچوب قانون و شرع قابل قبول و مورد حمایت فقهی و حقوقی است، همانطور که خداوند در آیه ۸۷ سوره مائده میفرماید: « ای اهل ایمان، حرام نکنید طبیات را که خدا بر شما حلال نموده، و از احکام خدا تجاوز نکنید، که خدا تجاوزکنندگان را دوست نمی‌دارد».

در ازدواج رسمی، زن و مرد براساس نظام حکیمانه عالم و براساس آنچه خداوند قرار داده وارد زندگی جدید می‌شوند و نسبت به هم شدیداً علاقه پیدا میکنند؛ همان عشقی که خداوند در آیه ۲۱ سوره روم آنرا توصیف میفرماید. برخی در بیان آزادی‌های نامحدود در غرب، ازدواج بدون پیوند قانونی و شرعی را تبلیغ می‌کنند و آنرا آسانترین

روش، بدون تحمل تکالیف ازدواج به رسمیت می شناسند و به جوانان ما هم انتقال می دهند (سیف، ۱۳۸۶). امام صادق (ع) در این زمینه می فرماید خداوند به یکی از انبیا وحی فرمود به مؤمنان بگو: «جامه دشمنان من را نپوشند و غذاهای آنها را نخورند و شیوه آنان را به کار نگیرند که در این صورت مانند آنان دشمن من میشوند» (ابن بابویه، ۱۴۱۳).

درفران کریم باز به جایگاه موثر ازدواج اشاره شده و در آیه ۱۸۹ سوره اعراف بر اهمیت آن تاکید می کند. ازدواج سفید که نتیجه هوسرانی و لذت لحظه ایی است در همه ابعاد از گذشته تاکنون مشروعیت نداشته است حتی پیامبر(ص) نیز در این مورد فرمودند: «چه بسیار شهوت لحظه ای که اندوه و غم طولانی به بار آورد» (حرعاملی، ۱۴۰۹). هوسرانی دل را از محبت و رحمت خدا دور می گرداند که ازدواج سفید و همخانگی از مصادیق بارز شهوتند. امام حسن مجتبی (ع) در این باره میفرماید: خداوند به حضرت داود وحی کرد: ای داود یارانت را از حب شهوات برحذر دار و انداز بده؛ زیرا وابستگی قلوب به شهوات دنیا موجب دور شدن قلبها از من میشود (نوری، ۱۴۰۸).

در جامعه اسلامی ایرانی ما، گرچه قانون به الزام ثبت ازدواج برای زوجین اذعان دارد، اما باید در نظر گرفت که قباله فقط جنبه مدنی دارد. لذا، گاهی پسر و دختر به دلیل نرسیدن به سن قانونی یا به دلیل ازدواج موقت یا دلیلی دیگر، فقط به طور شرعی ازدواج میکنند اما ازدواج آنها ثبت رسمی نمیشود؛ پس صرف وصلت و ارتباط زن و مرد بدون ثبت قانونی، نمیتواند مفهوم درستی از ازدواج سفید باشد، زیرا ازدواج با وجود صیغه عقد اما بدون ثبت قانونی، مشروع است (بستان، ۱۳۹۲).

بررسی ازدواج سفید از لحاظ فقهی و حقوقی در ایران:

الف- نگاه فقهی:

از دیدگاه فقها مخصوصاً آیت الله مکارم شیرازی اصل براین است که هم خانه شدن بدون ازدواج رسمی، از نظر دینی هیچ فرقی با زنا ندارد و به هیچ عنوان نمی توان ویژگی های ازدواج را در آن یافت (مکارم شیرازی، ۱۳۸۷). بنابراین فرزندان متولد از ازدواج سفید از نظر حقوقی و نسبی فاقد پشتوانه خواهند بود. در چنین مواردی حتی اگر زن ادعا کند که صیغه بوده است، در صورت انکار مرد، ادعای زن، به خاطر ثبت نبودن، قابل اثبات نیست (نظافتی، ۱۳۹۶). بارداریهای ناخواسته و عوارض بهداشتی ناشی از سقط جنین غیرقانونی از تبعات دیگر است. در ازدواج سفید وضعیت ارث فرزندان متولد شده و همچنین وضعیت ارث بردن زوجین از همدیگر مشخص نیست. حتی سایر حقوق کودکان نامعلوم است و معمولاً کسی حضانت آنان را بر عهده نمیگیرد، مگر اینکه مراحل پیچیده قانونی طی شود (قنبریان، ۱۳۹۶).

احکام فقهی ازدواج سفید از نظر مراجع عالی قدر معاصر:

در سایت خبرآنلاین، آیت الله شبیری زنجانی و آیت الله جعفر سبحانی به پرسش هایی درباره این ازدواج در استفتاء شفقتا پاسخ داده اند (خبرگزاری خبرآنلاین، ۱۳۹۳).

نظرات آیت الله شبیری زنجانی:

۱- فارغ از سایر شرایط از جمله رضایت دختر و پسر در ازدواج سفید برای بودن با یکدیگر، در ازدواج دائم و موقت، خواندن صیغه لازم است.

۲- در صورتی که خواندن خطبه به زبان عربی فصیح مقدور نباشد و زوج و زوجه بنا به دلایلی نظیر حفظ آبرو نتوانند موضوع را با دیگری در میان بگذارند می توانند به زبان مادری خطبه را جاری کنند (گرجی پشتی و همکاران، ۱۳۹۸).

۳- خطبه را به هر زبانی که بخوانند و معنای «زوجتک» و «قبلت» را برساند صحیح است. مثلاً برای ازدواج دائم به فارسی به زن بگوید: به عقد دائمی درآوردم خودم را برای شما در مقابل مهریه ای که توافق کردیم و سپس مرد بگوید: قبول نمودم این عقد دائم را براساس مهریه ای که توافق کردیم.

۴- اگر دختری با پسری بدون رضایت پدر و یا بدون اطلاع پدر همبستر شده باشد و اطلاعی از اینکه باید خطبه عقد خوانده شود نداشته و یا نمی دانسته رضایت پدر واجب است و عقدشان صحیح نیست.

۵- اگر صیغه جاری نشده باشد محرمیت ایجاد نشده، بنابراین باید جدا شوند البته اگر در چنین شرایطی پدر و جد پدری مصلحت دختر را در ازدواج مراعات نکنند اذن ایشان برای ازدواج جدید ساقط است.

۶- اگر مرد و زن ندانند که ازدواج بدون صیغه باطل است و با یکدیگر ازدواج کنند بچه ای که از آنان به دنیا آمده، حلال زاده است و تمام احکام اولاد را دارا می باشد و اگر یکی از مرد و زن نداند که ازدواج باطل است، بین او و بچه ای که به دنیا می آید تمام احکام اولاد جاری است، ولی دیگری که می دانسته ازدواج باطل است از بچه ارث نمی برد و بچه هم از وی ارث نمی برد ولی این دو به هم محرم اند و احکام محرمیت را دارا می باشند و ازدواج آنها با یکدیگر جایز نیست (خبرگزاری خبرآنلاین، ۱۳۹۳).

نظریات آیت الله جعفر سبحانی:

۱- ازدواج سفید همان ازدواج معاطاتی است و شرعاً کافی نیست و باید اگر باکره است با اذن پدر عقد خوانده شود و مهریه معین شود. متأسفانه موضوعی که شبیه زنا رایگان است نام ازدواج به خود گرفته است.

۲- همانند زوجیت دائم و زوجیت موقت باید عقد خوانده شود و حد و حدود روشن شود.

۳- در عقد موقت در صورت اجتماع شرایط عقد فارسی کافی است؛ اگر زوج و زوجه نتوانند صیغه را به عربی صحیح بخوانند باید کسی را که می‌تواند وکیل کنند و اگر چنین شخصی نبود باید خودشان به غیر عربی بخوانند و باید لفظی بگویند که معنی «زوجت و قبلت» را بفهماند.

۴- در صورت جاری کردن خطبه به زبان مادری باید انشاء زوجیت شود و آنچه در رساله‌ها آمده است به فارسی خوانده شود.

۵- اگر شرایط دختر و پسری که بدون صیغه همبستر شده‌اند به گونه‌ای باشد که جدا شدن عوارض جدی برای شرایط فعلی و آینده طرفین یا یکی از طرفین داشته باشد و هر دو یا یکی از طرفین در عسرو حرج بیفتند و در این حال اطلاع به پدر نیز عوارض خطرناک داشته باشد، باید توجه داشت که بالاخره ازدواج این دو تا آخر نمی‌تواند برای پدر پنهان بماند و خواندن صیغه عقد مشکل را حل نخواهد کرد (خبرگزاری خبرآنلاین، ۱۳۹۳).

نظریات آیت الله مکارم شیرازی:

در سایت خبرگزاری رسمی حوزه (۱۳۹۳) نظریات ایشان به این شرح است:

۱- بدون شک رضایت قلبی برای عقد کافی نیست و چنین ارتباطی، ارتباط نامشروع و حرام است و به عقیده ما نام ازدواج بر آن صحیح نیست خواه سفید یا سیاه باشد.

۲- ازدواج دختر باکره (موقت یا دائم) بدون کسب اجازه ولی دختر جایز نبوده و ازدواج باطل است و منظور از باکره دختری است که قبلاً با اجازه ولی شوهر نکرده است، خواه عضو بکارت موجود باشد، یا نه.

۳- در صورتیکه دختر و پسری قبلاً با جهل به لزوم خواندن عقد ازدواج و بدون اطلاع پدر دختر رابطه جنسی داشته‌اند برای حفظ آبرو می‌توانند بدون اطلاع پدر دختر در حال حاضر خودشان عقد شرعی بخوانند و عقد بدون اذن ولی دختر صحیح نیست.

۴- در زناشویی به هر صورت باید صیغه خوانده شود و تنها راضی بودن زن و مرد کافی نیست و صیغه عقد را یا خود زن و مرد می‌خوانند، یا دیگری را وکیل می‌کنند که از طرف آنان بخوانند (خبرگزاری رسمی حوزه، ۱۳۹۳).

ب- نگاه حقوقی:

در جمهوری اسلامی ایران، تنها ازدواج‌هایی به رسمیت شناخته می‌شوند که در آنها تکالیف دو طرف مشخص است و در دفاتر ازدواج ثبت شوند در ازدواج رسمی مسئولیت طرفین کاملاً مشخص است و در صورت بروز اختلاف یا موارد قانونی پیگیری میشود. اما در قانون جمهوری اسلامی به تبع دین اسلام، ازدواج سفید به رسمیت شناخته نشده و جرم محسوب می‌شود. طبیعتاً وقتی قانون اصل این ازدواج را جرم می‌داند هیچ‌گاه مسئولیت پیگیری تبعات آن را بر عهده نمی‌گیرد و با تبعات آن نیز همانند جرم برخورد میکند (طاهری، ۱۳۸۴).

در صورت عدم ثبت ازدواج در دفاتر اسناد رسمی، مطابق ماده‌ی ۶۴ قانون مجازات اسلامی برای زوج، مجازات تعزیری تا یک سال حبس، مقرر شده است و در ماده‌ی ۲۱ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ ثبت نکاح موقت در صورت باردارشدن زوجه یا توافق دو طرف در هنگام انعقاد نکاح موقت یا درج به صورت شرط ضمن عقد الزامی شده است.

بنابراین اگر افرادی صرفاً به صورت توافق این نوع زندگی مشترک را انتخاب کنند، چنین توافقی برخلاف نظم عمومی، اخلاق حسنه و نامشروع است که از حیث ارتکاب عمل نامشروع و فعل حرام مطابق ماده‌ی ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی قابل تعقیب و مجازات خواهند بود و فرزند حاصل از آن نامشروع تعریف می‌شود که از حقوق اجتماعی از جمله تحصیل و شناسنامه محروم خواهد بود و از والدین طبیعی خود ارثی نخواهند برد و نباید انتظار داشت قانون برای هر ناهنجاری، یک لباس قانونی بپوشاند و در این زمینه، خلا قانونی نداریم.

رییس سازمان ثبت اسناد و املاک کشور به آمار ثبت ازدواج دائم اشاره نموده و تصریح کرد: ۳۱۶ هزار و ۷۱۶ واقعه ازدواج در شش ماهه ابتدای سال ۹۸ داشته ایم که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۹ درصد کاهش یافته است (سایت سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، ۱۳۹۸) و این درحالی است که مدیرکل دفتر پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی بهزیستی کشور با اشاره به بروز تغییراتی در ساختار و کارکردهای خانواده‌ها در ایران، از ثبت ۲ ازدواج موقت به ازای هر ۱۰ ازدواج دائم در کشور خبر داد (باشگاه پژوهشگران جوان، ۱۳۹۴).

راهکارهای مقابله با ازدواج سفید:

دین اسلام بعنوان یک دین جامع و کامل در جهت حذف ازدواج سفید، بهترین و ایده‌آل‌ترین راهکار را ازدواج دائم می‌داند که شرایط خاص و مشخص خود را دارد. اما در شرایطی که ازدواج دائم به دلایل معینی برای افراد مقدور نیست. اسلام بهترین راهکار دیگر مقابله با ازدواج سفید را ازدواج موقت قرار داده و آن را جایگزین مناسبی می‌داند. ازدواج موقت در مقایسه با ازدواج دائم در بردارنده تعهدات کمتری است، اگر زن و مرد در شرایط خاصی به دلایل منطقی مایل باشند ضمن فراهم کردن امکان ارتباط جنسی مشروع از تعهدات ازدواج دائم شانه خالی کنند، ازدواج موقت راهگشا است (بستان، ۱۳۹۲).

ازدواج در اسلام امری مقدس است که در آیات و روایات به آن اشاره شده است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید:

«هیچ بنایی در اسلام نزد خداوند محبوب تر از ازدواج نیست» (نوری، ۱۴۰۸).

ازدواج موقت یا مُتَعَه یا نکاح مُنْقَطِع یا عقد موقت نوعی ازدواج است که زن با قرائت صیغه‌ای، خود را برای

زمانی معین و محدود به ازدواج مرد در می‌آورد. واژه متعه اسمی برای بهره مند شدن و لذت بردن است. بهره‌هایی که

همیشگی نبوده و به زودی پایان می‌یابد (حسینی زبیدی، ۱۴۱۴).

دربیان دیگر، ازدواج موقت عبارت است از اینکه زن آزاد و کامل خود را به ازدواج مردی به مهریه معینی و تا زمان مشخصی درآورد که بین این دو رضایت و اتفاق نظر وجود داشته باشد (رضوانی، ۱۳۸۲). در قرآن کریم، کتب حدیث و روایات، از عنوان متعه برای ازدواج موقت استفاده شده که در سوره نساء آیه ۲۴ و همچنین آیه ۸۷ سوره مائده بر مشروعیت ازدواج موقت دلالت دارد.

نکاح متعه در زمان جاهلیت پیش از اسلام نیز مرسوم بود. اسلام بر بسیاری از رسم‌ها و مقررات جاهلیت خط بطلان کشید ولی برخی از آن‌ها را با گذاشتن ضوابط و مقرراتی اصلاح و تأیید کرد. نکاح متعه هم از رسم‌های پیش از اسلام بوده که اصلاح و تصحیح گردید و آنها را در حوزه قوانین امضایی محسوب نمود و این آیه هم طبق محاورات عرفی آن زمان نازل گردیده است.

در کتاب جاهلیت و اسلام درباره ازدواج موقت آمده است: «ازدواج موقت در زمان جاهلیت چنین بود که عقد میان مرد و زن غیر باکره‌ای انجام می‌گرفت که به موجب آن، تا زمان معینی در مقابل بهره از زن پول معینی پرداخت می‌شد و چنین ازدواجی با سرآمدن زمانش پایان می‌یافت.» (نوری، ۱۳۶۰).

مخاطبین ازدواج موقت:

آیین اسلام و قوانین پویای ایران برای همه افراد جامعه چه زن و چه مرد با هر شرایط سنی جوابگو است. لذا، هر شخصی با هر وضعیتی که نیازمند ازدواج موقت باشد در صورتیکه مانعی نداشته باشد، می‌تواند مخاطب ازدواج موقت قرار گیرد. در خصوص این مخاطبین میتوان به موارد زیر اشاره کرد (نظافتی، ۱۳۹۶).

۱- پسرانی که به دلیل نداشتن شغل و درآمد یا تحصیل و یا مراقبت از پدر و مادر مسن، شرایط ازدواج دائم را ندارند.

۲- مردان و یا زنانی که به واسطه طلاق و فوت همسر با وجود داشتن فرزند تنها مانده اند و فرزندان، فرد دیگری را به جای مادر یا پدر نمی‌پذیرند، در حالیکه نیاز جنسی آنها قابل انکار نیست.

۳- برخی از دخترانی که به هر دلیل خواستگار مناسب نداشتند و یا به دلیل شرایط حاکم بر خانواده ی آن‌ها، از ازدواج دائم بازمانده اند و اقبال کم تری برای ازدواج دارند.

تفاوت‌های بین ازدواج موقت، دائم و سفید:

ازدواج موقت با توجه به برخورداری از حمایت قانونی، شرعی و عرفی و با در نظر گرفتن ویژگیهای خاص آن نسبت به ازدواج سفید برتری دارد. ازدواج موقت بر اساس ماده ۱۰۷۶ قانون مدنی دارای مدت کاملاً معین است و مشخص بودن مدت امتیاز ویژه ازدواج موقت در مقابل ازدواج سفید است (کاتوزیان، ۱۳۷۸).

فرق اساسی ازدواج موقت با ازدواج سفید در حق دریافت نفقه برای زنان و فرزندان است که از رابطه موقت - مشروع- بوجود می‌آیند که طبق ماده ۱۱۰۷ ذکر شده است و براساس ماده ۱۱۱۳ قانون مدنی در نکاح منقطع شوهر ملزم به دادن نفقه به زن خود نیست، مگر اینکه دادن نفقه شرط شده باشد یا عقد مبنی بر آن جاری شده باشد (کاتوزیان، ۱۳۷۸).

نتیجه گیری:

در نظام حقوقی و فقهی ایران ازدواج سفید به دلیل عدم ثبت شرعی و عدم مسئولیت حقوقی و عدم مشروعیت فقهی این نوع رابطه و همچنین بارداریهای ناخواسته و عوارض بهداشتی، غیرقانونی میباشد. ازدواج سفید که معادل هم‌خانگی یا زندگی مشترک بدون ازدواج است، از شیوه‌های رایج در غرب بوده که در نقاط متعدّد جهان نیز در حال گسترش است و به هیچ وجه با آموزه‌های دینی و فرهنگی جامعه اسلامی همخوانی ندارد. از جمله علل روی آوردن جوانان به این نوع به اصطلاح ازدواج، مشکلات اقتصادی و ناامنی شغلی، پذیرش آموزه‌های فمینیسمی، گسترش روابط آزاد جنسی، گسترش سکونت انفرادی، عدم پذیرش تعهد و مسئولیت پذیری از عوامل مهمی است که در پیدایش الگوی ازدواج سفید دخالت دارند.

در ازدواج سفید اصل مشروعیت در زندگی، قانون، اصل آینده نگری، اصل اخلاق، اصل انسانیت و حریت نادیده گرفته شده و افراد با بسیاری از مشکلات دست و پنجه نرم می‌کنند و با وجود آمدن مشکلات اصلی، فشارهای روانی افراد افزایش می‌یابد، حریم و حرمت افراد خدشه دار میشود، زمینه رشد معنوی و کمالات انسانی فراهم نمیشود، بسیاری از افراد بی‌مسئولیت شده و از فواید ازدواج پاک محروم می‌مانند و اینجاست که تفاوت فاحش میان ازدواج شرعی و ازدواج بی پایه و اساس، روشن میشود. این پدیده آثار مخرب خانوادگی نظیر افول ازدواج، فروپاشی نهاد خانواده را نیز در پی دارد. دین مقدّس اسلام در وهله اول ازدواج دائم که بر اساس آن، خانوادهاي تشکیل می‌شود و به عنوان یک بنیاد پایدار اجتماعی به شمار می‌آید و در مرحله بعد ازدواج موقت را برای کسانی که امکان ازدواج دائم ندارند، مطرح می‌کند که از آن در فرهنگ اسلامی به صیغه موقت هم تعبیر می‌شود و بر پایه آن رابطه زناشویی موقتی با مدّت و مهریه مشخص و با یک سری تعهدات معین شرعی و قانونی طی مدتی معلوم بر افراد بار می‌کند که هر دو طرف تابع آن هستند و تبعات ازدواج سفید را نیز از هر لحاظ نخواهد داشت و این را بهترین راه حل و جایگزین این نوع الگوی ازدواج می‌داند. عدم آگاهی از تعریف صحیح نکاح موقت و ماهیت آن، موجب مشکلات فراوانی شده است.

منابع:

اول- منابع عربی

قرآن کریم

- ابن بابویه، محمد بن علی؛ (۱۴۱۳ق)، «من لایحضره الفقیه»، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به حوزه علمیه.
- ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی، «فتح الباری شرح صحیح البخاری»، محقق: محب الدین الخطیب، بی مک: دار الکتب السلفیه. ج ۹، ص ۱۴۱
- ابن فارس، ابوالحسن احمد، (۱۴۰۴)، «معجم مقاییس اللغة»، قم: دفتر تبلیغات اسلامی
- الجزیری، عبدالرحمن، (۱۹۸۶م)، «الفقه علی المذاهب الاربعه»، داراحیاء التراث العربی، ج ۴، ص ۹۳-۹۲.
- القرضاوی، یوسف، (۱۳۷۶)، «زواج المسیار»، آرشیو شده در ۱۶ اسفند آخرین دسترسی ۱۰ بهمن ۱۳۹۸، آدرس سایت: <https://www.aljazeera.net/programs/religionandlife/2004/6/3>
- زیبیدی، مرتضی، (۱۹۶۵م)، «تاج العروس من جواهر القاموس»، بی جا، دارالهدایه.
- حسینی زیبیدی، سیدمحمدمرتضی، (۱۴۱۴ق)، «تاج العروس من جواهر القاموس». بیروت: دارالفکر.
- حرعاملی، محمد بن حسن؛ (۱۴۰۹ق) «وسائل الشیعه»، قم، مؤسسه آل البيت. ج ۱۵، ص ۱۱
- حصری، احمد، «نکاح و قضایاه»، بی تا، بی جا. ص ۱۶۸.
- طبری، محمد بن جریر، (۱۴۱۲ق). «جامع البیان فی تفسیر القرآن». بیروت: دارالکتب العلمیه.
- طوسی، محمد بن الحسن بن علی، «النهایه فی مجرد الفقه و الفتوی»، قم: قدس محمدی، ص ۴۸۹
- طوسی، محمد بن الحسن بن علی، (۱۳۶۵)، «تهذیب الاحکام»، تهران: قدس محمدی، چاپ چهارم
- علامه حلی، حسن بن یوسف. (۱۳۷۹)، «نهج الحق و کشف الصدق». ترجمه علیرضا کهنسال. تهران: تاسوعا
- علم الهدی، سید الشریف المرتضی، «الانتصار»، بیروت، دارالأضواء، بی تا، ص ۱۱۰-۱۰۹
- فتال نیشابوری، ابوجعفر محمدبن حسن، (۱۳۶۶)، «روضه الواعظین و بسیره المتعظین». ترجمه محمود مهدوی دامغانی. تهران: نی
- موسوی خمینی، سید روح الله، (۱۳۷۹)، «کتاب البیع»، تهران: موسسه تنظیم نشر و آثار امام خمینی، چاپ اول، ج ۱
- نراقی، احمدبن محمد مهدی، (۱۴۱۵)، «مستند الشیعه»، قم: آل البيت، المكتبه الاسلامیه، چاپ اول، ج ۱۶
- نوری، حسین بن محمدتقی؛ (۱۴۰۸)، «مستدرک الوسائل مستنبط المسائل»، قم، مؤسسه اهل البيت. ج ۱۱، ص ۳۴۰
- دوم- منابع فارسی
- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۷۶)، «امالی شیخ صدوق»، مترجم: محمد باقر کمره ای، تهران: کتابچی، مجلس ۶۲
- اراکی، محسن، (۱۳۸۶)، «زندگی مشترک زن و مرد بدون عقد ازدواج»، فقه اهل بیت، ش ۵۱، ص ۴۱
- آزاد ارمکی، تقی، و دیگران، (۱۳۹۱)، «هم خانگی، پیدایش شکل‌های جدید خانواده در تهران»، مجله جامعه پژوهشی فرهنگی، شماره اول، بهار و تابستان
- آموزش دادگستری استان تهران، (۱۳۹۱)، «قانون حمایت خانواده»، ماهنامه قضاوت، گزیده مصوبات جدید، شماره ۷۸
- ارجمند دانش، جعفر؛ آیتی، سید محمدرضا؛ عربیان، اصغر (۱۳۹۷)، «ماهیت، مشروعیت و آثار ازدواج سفید»، فصلنامه علمی، پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی سال یازدهم، شماره ۴، زمستان.
- اسدی، لیلا سادات، (۱۳۸۶)، «نقد و بررسی قوانین ثبت ازدواج». مطالعات راهبردی زنان، شماره ۴۰.
- افراشته، مهری؛ فرمانفرمایی، تکتیم، (۱۳۹۶)، «شناسایی عوامل نفوذ فرهنگی در تمایل افراد به نوع جدید زندگی زوجین»، مجله مدیریت فرهنگی، سال یازدهم، شماره ۳۷، پاییز.

- باشگاه پژوهشگران جوان، (۱۳۹۴)، «آمار جالب ازدواج موقت در بین ایرانی ها». آرشیو شده در اول دیماه، کد خبر: ۵۴۳۴۸۱۶ آخرین دسترسی ۱۱ بهمن ۱۳۹۸. آدرس سایت: <https://www.yjc.ir>
- برنالدر، جان، (۱۳۸۴)، «درآمدی بر مطالعات خانواده»، ترجمه: حسین قاضیان، تهران: نشر نی.
- بستان، حسین، (۱۳۹۲)، «جامعه شناسی خانواده با نگاهی به منابع اسلامی»، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- جاوید، محمد جواد، شمسایی، محمدمهدی، (۱۳۹۳)، «نظریه دوستی اسلامی». تهران: مخاطب
- جوکار، محبوبه، (۱۳۸۹)، «عوامل و آسیبهای روابط ناسالم دختر و پسر»، فصلنامه طهورا، سال سوم، شماره پنجم بهار.
- چراغچی کوتیانی، اسماعیل، (۱۳۹۳)، «خانواده، اسلام و فمینیسم: تبیین رویکرد اسلام و فمینیسم به کارکردهای خانواده»، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- حسین خواه، مریم، (۱۳۸۶)، «شروط ضمن عقد را فراموش نکنید». آرشیو شده در ۲۸ شهریور، آخرین دسترسی ۱۰ بهمن ۱۳۹۸. آدرس سایت: <https://www.magiran.com/article/1485203>
- خبرگزاری خبرآنلاین، (۱۳۹۳)، «پاسخ های دو مرجع تقلید به پرسش هایی درباره ازدواج سفید». آرشیو شده در ۲۳ دیماه، آخرین دسترسی ۱۲ بهمن ۱۳۹۸. آدرس سایت: <https://www.khabaronline.ir/news/394982>
- خبرگزاری خبرآنلاین، (۱۳۹۵)، «تحلیل آسیب های اجتماعی که موضوع دو جلسه سه ساعته رهبری با مسئولان نظام بود/نقطه جوش آسیب های اجتماعی». آرشیو شده در ۲۶ خرداد، آخرین دسترسی ۱۲ بهمن ۱۳۹۸. آدرس سایت: [khabaronline.ir/news/546648](http://www.khabaronline.ir/news/546648)
- خبرگزاری رسمی حوزه، (۱۳۹۳)، «نظر آیت الله العظمی مکارم در خصوص ازدواج سفید». آرشیو شده در ۲ بهمن، آخرین دسترسی ۱۲ بهمن ۱۳۹۸. آدرس سایت: <http://www.hawzahnews.com/news/343174>
- دیلمی، حسن بن محمد، (۱۳۷۱)، «ارشاد القلوب» قم: الشریف الرضی، جلد ۱
- رحمت آبادی، اعظم؛ کاریزی، الهام (۱۳۹۶)، «ازدواج سفید؛ پیامدها و خطرات»، دو فصلنامه علمی - اختصاصی مطالعات اسلامی میراث طاها، پاییز و زمستان، شماره اول.
- رضوانی، علی اصغر، (۱۳۸۲)، «شیعه شناسی و پاسخ به شبهات»، تهران: نشر مشعر.
- رضایی، حسن، (۱۳۹۴)، «ازدواج سفید یا همبازی سیاه»، پایش سبک زندگی، شماره ۶.
- سایت خبری سازمان اسناد و املاک کشور، (۱۳۹۸)، «سازمان ثبت اسناد و املاک کشور در ایجاد امنیت و آرامش در جامعه نقش بسزایی دارد». آرشیو شده در ۱۸ آبان، آخرین دسترسی ۱۱ بهمن ۱۳۹۸. آدرس سایت: <https://www.ssaa.ir/>
- سایت خبری تحلیلی عصر ایران، (۱۳۹۳)، «ازدواج سفید چیست؟». آرشیو شده در ۱۶ تیر، آخرین دسترسی دوم اسفند ۱۳۹۸. کد خبر: ۳۴۴۶۰۱ آدرس سایت: <https://www.asriran.com/fa/news/344601>
- سرای، حسن، (۱۳۸۸)، «تداوم و تغییر خانواده در جریان گذار جمعیتی ایران»، نامه انجمن جمعیت شناسی ایران، ش دوم
- سجاد، سید محمد حسین، (۱۳۷۵)، «نگرشی نو بر ازدواج موقت». قم: الهادی.
- سمیعی، محمد، (۱۳۹۳)، «خانواده در بحران، کشاکش الگوهای سنت و نوگرایی»، تهران: انتشارات اطلاعات.
- سیف، سوسن، (۱۳۸۶)، «تئوری رشد خانواده»، تهران: انتشارات دانشگاه الزهراء.
- طاهری، حبیب الله، (۱۳۸۴)، «نکاح منقطع»، جلد پنجم، قم.
- طاهری، حبیب الله، (۱۳۹۲)، «سیری در مسائل خانواده»، شرکت چاپ و نشر بین الملل (وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی)
- فلسفی، محمد تقی. (۱۳۶۹)، «الحدیث: روایات تربیتی از مکتب اهل بیت (ع) از مجموعه گفتارهای فلسفی». گردآوری مرتضی فرید. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- قانون مجازات اسلامی جدید مصوب سال ۹۲
- قنبریان، مهدی، (۱۳۹۶)، «بررسی ازدواج سفید در نظام حقوقی ایران و غرب»، فصلنامه مطالعات حقوق، زمستان، شماره هفدهم.
- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۷۸)، «حقوق مدنی خانواده»، تهران، بهمن برنا.

- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۲)، «قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی». تهران: میزان، چاپ هشتم، ص ۶۶۵.
- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۵)، « دوره مقدماتی حقوق مدنی، اعمال حقوقی: قرارداد- ایقاع» تهران: شرکت سهامی انتشار ص ۳۰۴
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۸)، «دوره حقوق مدنی خانواده»، تهران: شرکت سهامی انتشار، جلد ۱
- کلینی، محمدبن یعقوب، (۱۳۶۵)، «کافی»، تهران دارالکتب الاسلامیه، ج ۵
- کوهن، نانسی ال. (۱۳۹۱)، « چگونه انقلاب جنسی، جامعه آمریکا را برای همیشه دگرگون کرد؟»، مترجم: ابوالفضل ایمانی راغب، ماهنامه سیاحت غرب از انتشارات مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی، شماره ۱۰۵. صفحات ۳۴ تا ۵۳
- گرجی پشته، مرضیه؛ منصور لکوریج، محمد هادی؛ دلیری، سعید سام، (۱۳۹۸)، «تحلیل توصیفی درباره خانواده، ازدواج رسمی و ازدواج (زیر یک سقف یا سفید) در ایران»، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال یازدهم، شماره چهل و دو، بهار
- گیدنز، آتونی، (۱۳۷۳)، ترجمه منوچهر صبوری، «جامعه شناسی»، تهران: نشر نی
- لشنی، موسی، (۱۳۹۷)، « بازپژوهی فقهی ازدواج سفید»، دوفصلنامه گفتمان اصول و فقه، سال سوم، پاییز و زمستان.
- ماجراجو، محسن، (۱۳۸۳)، « روابط نامشروع دختران و پسران»، تهران: فرهنگ مشرق زمین.
- ماسن، پاول هنری. (۱۳۷۴)، «رشد و شخصیت کودک». ترجمه مهشید یاسایی. تهران: مرکز نشر
- محمدی اصل، عباس، (۱۳۹۳)، «جنسیت ازدواج سفید»، ماهنامه گزارش، شماره ۲۶۳، ص ۲۰
- محقق داماد، سیدمصطفی، (۱۳۸۵)، «بررسی تطبیقی حقوق خانواده»، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، چاپ ۱۳
- مطهری، مرتضی. (۱۳۶۹)، «مجموعه آثار». تهران: صدرا
- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۲)، «تفسیر نمونه». چاپ: ۳۶، تهران: دارالکتب اسلامیه
- منصوری، جهانگیر. (۱۳۹۵). « قانون مدنی ایران». تهران: دیدار
- موسوی بجنوردی، کاظم، (۱۳۷۴)، «دائرةالمعارف بزرگ اسلامی». چاپ دوم. تهران ج ۳ ص ۳۱۹.
- موسوی بجنوردی، سید محمد، (۱۳۷۶)، « بلوغ دختران از منظر فقه اجتهادی»، فصلنامه فلسفه و کلام، بهمن و اسفند، شماره ۷۶.
- موسوی، طاهر، (۱۳۸۵). «دو سنت فراموش شده»، ترجمه عزیز فیضی، قم: موسسه دایره المعارف فقه اسلامی.
- مینوی، زهرا، (۱۳۹۳)، « بررسی ابعاد حقیقی ازدواج سفید»، زنان امروز، شماره ۵
- نظافتی، محمدرضا، (۱۳۹۶)، « ازدواج موقت و ارتباط سفید»، دوفصلنامه شهرقانون، پاییز و زمستان، شماره دوم
- نوری، یحیی، (۱۳۶۰)، «جاهلیت و اسلام»، تهران: مجمع مطالعات و تحقیقات اسلامی و مجمع معارف اسلامی.
- هاجری، عبد الرسول، (۱۳۸۲)، « فمینیسم جهانی و چالشهای پیش رو»، قم: بوستان کتاب

سوم- منابع انگلیسی

- Furman, W., & Winkles, J. K. (2012). **Transformations in heterosexual romantic relationships across the transition into adulthood. Relationship pathways: From adolescence to young adulthood.**
- Martin, J. L. (1996). **Structuring the sexual revolution. Theory and Society, 25(1), 105-151.**

Received: 20 January 2020

Published: 21 September 2020

Jurisprudential attitude to the role of white marriage and the place of temporary marriage in the evolution of the laws of the family system in the Islamic society

Azadef Zeinali¹ Masoud Raei² Mohammad Bagher Amerinia,³

Abstract

The family is the most significant foundation affecting the identity and physical health of individuals in the community. The purpose of this study is to analyze the pros and cons of white marriage and to provide an alternative approach -permanent and temporary marriages- with their jurisprudential and legal implications. Cohabitation is an abnormal, illegal, illegitimate, and anti-Islamic phenomenon which has grown as white marriage between individuals. Temporary marriage has initially created a negative image, especially in the minds of women in society, but if its real causes, conditions, and benefits are examined, we find out that marriage and its existential philosophy are crucial to Islamic society. This marriage is for those who do not qualify for permanent marriage but still have physical and sexual needs. This research is a descriptive-analytical research which has attempted in a library-based way to address most of the jurisprudential and lawful aspects of white marriage and then, distinguishing these two issues is so significant. Due to lack of religious and social legitimacy despite its prevalence and negative consequences for individual and family, the necessity and the benefits of permanent and temporary marriages as alternatives in today's society are indicated.

Keywords: Family System, Legal and Jurisprudential Laws, Temporary Marriage, Islamic Community, White Marriage.

1- PhD student in Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Islamic Azad University, Isfahan Branch (Khorasgan), Isfahan, Iran. Email: azeinali30@gmail.com

2- Associate Professor, Department of Law, Islamic Azad University, Najafabad Branch, Najafabad, Iran. (Corresponding Author). Email: masoudraei@yahoo.com

3- Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Islamic Azad University, Yasouj Branch, Yasouj, Iran. Email: mohamadamerinia@gmail.com.